

promukao muški glas koji je molio da mu omoguće da obavi veliku nuždu, a drugi, reskiji, iz hodnika ljutito mu je odgovarao: «Seri i pišaj u gaće, poda se! Kako hoćeš, to ti je svakako posljednje sranje!» Kako smo sutradan saznali unesrećeni je bio ljubuški ljekar dr Aleksandar Lukač, Srbin, predsjednik Upravnog odbora Narodne biblioteke u Ljubuškom. Tu noć ustaše su ga ubile nedaleko od grada, na obali rijeke Mlade. U jednom općem ljudskom vrtlogu ni nas komuniste u tome nije mogao da mimoiđe u «sljedovanju» naš red. Ustaše, nakon obavljenog ubijanja, nastavili bi po ljubuškim gostionicama da ispijaju najljuća pića, da se opijaju do besvijesti, da se zbog nečega međusobno svađaju, tuku, tako da ih je žandarmerija, održavajući red i mir, dok bi se otriježnili, zatvarala i dovodila među nas u zatvor. Kad bi ih piće popustilo i kad bi saznali gdje se nalaze i sa kim su, zbog učinjene im nepravde na nama bi iskaljivali svoj gnjev i dokazivali svoje ustaštvo i žestinu, tako da smo posumnjali da će Haso Mesihović moći izdržati udarce koje mu je zadavao njegov poznanik i mještанин Jozo Zovko, po zanimanju soboslikar. I naš ključar Mirko Bunoza, stvorenje niskog rasta, imao je aktivnog učešća u ubijanju Srba, tako da svaki put, kad bi to radio, naoružan bi došao među nas propinjući se na prste da bi izgledao viši i hvalio se kako i na koji način oni «izvode hrvatsku revoluciju» i uz to svaki put nam je napominjao da i mi budemo spremni jer ćemo naredne noći da zasluženo «putujemo» na drugi svijet. Kao primjer junaštva isticao nam je i ljubušskog mesara Fahrudina Osmića, koji je srpska tijela mesarskim nožem kasapio kao goveđa. I duhovno su nas pripremali za taj najavljeni posljednji čin pa su nam i svećenika u zatvor dovodili da nas posljednji put ispovijedi, tako da je i Hasan Mesihović, iako musliman, morao pred njega da klekne i sklopi ruke.

Prvu grupu Srba pohapšenih 25. juna 1941. g. sačinjavali su: Pavo Brkić, Đuro Aralica, Maksim Kozić,

Vlatko Dragičević, Nikola Dragičević, Vlada Ćuk, Danilo Ćuk, Cvjetko Jelić, Vaso Jelić, Damjan Delić, Đuro Lojpur i Milan Radojčić. Svi su oni odvedeni kamionom u pravcu Čitluka i negdje na putu poubijani.

Polovinom jula 1941. g. ustaše su pohapsile i poubijale drugu grupu Srba iz Ljubuškog, a to su bili: Risto Malešević, Vaso Vitković, Rista Vitković, Jovo Jelić i Ljubica Jelić. Ova grupa odvedena je prema selu Tihaljini i tamo poubijana.

Petog ili šestog avgusta poubijana je i treća grupa Srba iz Ljubuškog, i to: Aćim Ćuk, Mato Ćuk, Jovanka Ćuk, Jovo Radojčić, Nastazija Radojčić, Milovan Radojčić, Goša Markušić, Jovanka Dragičević i njeno troje dece, i to Dragica, Milja i Slobodan, zatim Pero Lojpur sa troje djece, Gospava Jelić i Lazo Aralica sa dvoje djece. Nad djevojkama iz ove grupe, prije njihovog ubistva, ustaški zločinci su vršili silovanje. Ova grupa Srba otjerana je prema selu Cernu i tamo poubijana i bačena u jamu.

Nakon izvršenog ubijanja Srba u Ljubuškom, malobrojni, preživjeli, prisilno su prevedeni na katoličku vjeru. Pokršćavanje je obavljeno u Franjevačkoj crkvi na Humcu, a posebno su se oko toga, pored tamošnjih svećenika, angažirale časne sestre sa Humca, a ponajviše sestra Soltarija, te Antuka Gavran, trgovac iz Ljubuškog. Pokršćeni pravoslavci morali su da mijenjaju svoja imena, za nova, katolička. Ovo je bilo vrijeme užasa i strave.

U Ljubuškom je općepoznato da su organizatori i izvršioци prvih zločina bili: Stanko Vasilj, student, ustaški logornik, Zvonko Rogić, student, Rudo Vrdoljak, student, Dane Miloš, općinski činovnik, Nikola Zurić, zemljoradnik, Grgo Vasilj, student, Fahrudin Osmić, mesar, Meho Potočnik, šofer, Franjo Luburić, činovnik, Ahmed Hrnjčević, policajac, Šimun Buntić, Mirko Bunoza, ključar zatvora, Marijan Skoko, zemljoradnik, i Jozo Zovko, radnik.

Svjedočenja Jure Galića potvrđuju da pozivnici promjene u društvu i njihova istorija dozrijevaju u dubini društvenog organizma kao izraz iskonske potrebe za pravdom i odnosima u svijetu po mjeri čovjeka. Stoga su progresivne i emancipatorske snage sukobljene sa ideološkom zaslijepljenošću i fanatizmom «gomile» ili sa ideologijom samozvanih lidera koji brane stečene privilegije i društvenu praksu zasnovanu na nasilju. U oba slučaja riječ je o pervertiranom odnosu prema realnosti, o političkoj praksi koja nije došla do svijesti o potrebi formulisanja razumnih i kritičkih snova ideologije, kao i o nužnosti vladavine pravnih načela u ustanovama društva...

Rukopis knjige Jure Galića ima i izvanrednu dokumentarnu vrijednost. Autor poimence navodi sva mjesta, ljude, datume; ne ustručava se da imenuje zločince (jer je bio svjedok i očevidac), seljake, trgovce, činovnike, vojna lica, sveštenike sve koji su unosili nemir i paniku govoreći o ugroženosti i spiskovima za likvidaciju, sve koji su zagazili u zločin, među kojima je bilo vjernih slugu prethodnog režima...

Opsežni rukopis Jure Galića, po širini zahvata i produbljenom poznavanju materije, po humanom odnosu prema složenim i kontroverznim zbivanjima predstavlja izvanredno istorijsko svjedočenje i tragično i herojsko u istom mah, ispunjeno užasima pred prizorima stradanja i prožeto nadom da razum i ljudska dobrota mogu pronaći puteve spasa i humanih rješenja.

Iz recenzije Nikole Kovača.

... ovo svjedočenje ima stvarno značaj iskaza svjedoka zbivanja, učesnika maltene u svemu što je u ratu do februara 1945. bilo vrijedno da se zabilježi u zapadnoj Hercegovini. To svjedočenje zaslužuje da se prihvati kao prilog istoriji Bosne i Hercegovine, posebno naravno zapadne Hercegovine, jer se u njemu mogu naći dosta objektivna tumačenja brojnih tadašnjih događanja, a tu su mnoga imena ljudi koji su bili učesnici i na jednoj i na drugoj strani, posredno ili neposredno, što je, dakle, svojevrsna dokumentacija. Ukazujem i na to da autorovo kazivanje ima i sve literarne kvalitete, posebno u dijalozima i opisu sredine i prostora kuda se sve kretao sa dnevnim i noćnim zadacima, a i više borbenih okršaja u kojima umalo nije ostao bez glave.

Iz recenzije Advana Hozića.

Jure Galić

VRIJEME I LJUDI (SVJEDOČENJE)

Svjetlostkomerc d.d.
2005. god.